بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

نشر هم‌آواز

کُنترپوان مُدال

(کُنترپوان قرن شانزدهم)

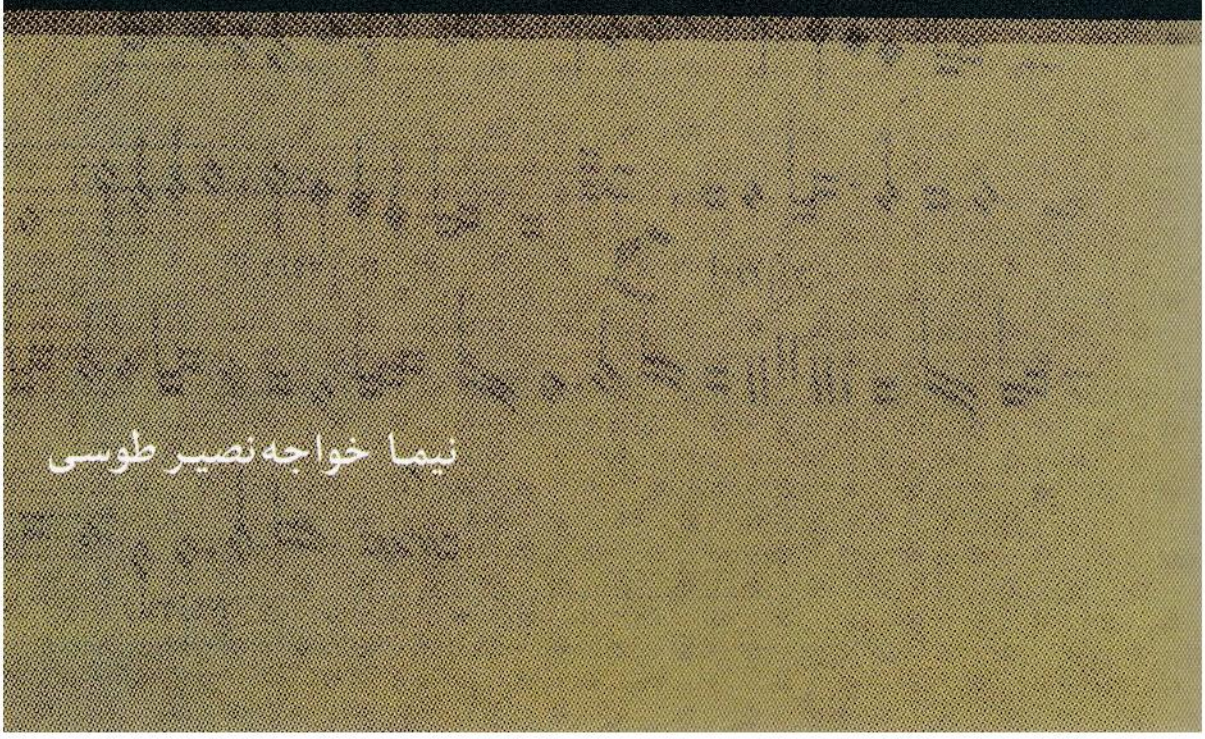

نیما خواجه‌نصیر طوسی

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

سرشناسه : خواجه‌نصیر طوسی، نیما، ۱۳۵۹-
عنوان و نام پدیدآور : کنترپوان مدال (کنترپوان قرن شانزدهم)/ نیما خواجه‌نصیرطوسی؛ ویراستار میترا پاکزاد.
مشخصات نشر : تهران: هم آواز، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری : [۱۹۵] ص.: پارتیسیون.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۵۴-۴۳-۵
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
یادداشت : کتابنامه: ص. [۱۹۵].
موضوع : کنترپوان Counterpoint
رده بندی کنگره : MT۵۵
رده بندی دیویی : ۷۸۱/۲۸۶
شماره کتابشناسی ملی : ۹۳۸۴۶۰۴
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیپا

نشرهم‌آواز

کُنترپوان مدال

(کنترپوان قرن شانزدهم)

نیما خواجه نصیرطوسی

آماده سازی و امور فنی پیش از چاپ: هامان قدسی • ویراستار: میترا پاکزاد • طرح جلد: هامان قدسی
چاپ اول: پاییز ۱۴۰۲ • شمارگان: ۳۰۰ • قیمت:
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: افست گرافیک
شابک ۵-۴۳-۷۴۵۴-۶۰۰-۹۷۸ ISBN: 978-600-7454-43-5

نشرهم‌آواز: تهران، خیابان انقلاب، بین بهار و پیچ شمیران، پلاک ۴۰۰
طبقه دوم، شماره ۷، کد پستی: ۱۱۴۸۸۷۳۸۳۶
تلفن: ۷۷۶۱۲۶۸۲ -۷۷۶۱۲۹۲۱-۰۲۱
nashrehamaavaz info@hamaavaz.com
تمامی حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد به هر شکلی بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

فهرست

پیشگفتار ۱۰

فصل اول

ویژگی‌های عمومی ۱۱
مد ۱۲
ملودی ۱۲
هارمونی ۱۲
بافت ۱۲
نت‌نگاری و ریتم ۱۴
تقسیم نت‌ها به ارزش‌های‌زمانی کوچک‌تر ۱۵

فصل دوم

مدهای کلیسایی ۱۷
تئوری مدها در قرون‌وسطی ۱۷
مدهای آمیخته ۲۲
تمرین ۲۳
مدالیته قرن شانزدهم ۲۵
تمرین ۳۳

فصل سوم

ویژگی‌های ملودی‌های نیمه دوم قرن شانزدهم ۳۵
تمرین ۴۱

فصل چهارم

ملودی نویسی با نت‌های سفید و گرد ۴۵
حرکت‌های پیوسته ۴۵
رسیدن به یک پرش و جدا شدن از آن ۴۶
دو پرش در یک جهت ۴۸
تمرین ۵۱

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

فصل پنجم
فواصل مطبوع و نامطبوع، انواع حرکت ۵۳
فواصل مطبوع و نامطبوع ۵۳
انواع حرکت ۵۴
تمرین ۵۵

فصل ششم
کنترپوان نوع اول، یک‌به‌یک ۵۷
تمرین ۶۲

فصل هفتم
کنترپوان نوع دوم، دو نت در برابر یک نت ۶۷
تمرین ۶۹

فصل هشتم
کنترپوان نوع چهارم، تأخیر و سنکوپ ۷۳
تمرین ۷۸

فصل نهم
کنترپوان با نت‌های سفید و گرد ۸۱
تمرین ۸۲

فصل دهم
ملودی نویسی با نت‌های سیاه و کنترپوان نوع سوم ۸۵
تمرین ۸۸

فصل یازدهم
ملودی نویسی با نت‌های گرد، سفید، سیاه و چنگ ۹۱
استفاده از نت چنگ در ملودی ۹۴
کاربرد خط اتحاد و نت‌های نقطه‌دار ۹۵
تمرین ۹۶

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

فصل دوازدهم
کنترپوان نوع پنجم یا کنترپوان آزاد ۹۹
تمرین ۱۰۳

فصل سیزدهم
کنترپوان دو صدایی با ارزش‌های زمانی متفاوت در هر دو خط ملودی ۱۰۷
تمرین ۱۱۰

فصل چهاردهم
تقلید، کانُن ۱۱۷
نوشتن کانُن ۱۱۸
انواع دیگر تقلید ۱۲۰
تقلید با افزایش ریتمیک ۱۲۰
تقلید با کاهش ریتمیک ۱۲۱
تقلید آیینه‌ای، معکوس ۱۲۱
تقلید پس‌رونده، خرچنگی ۱۲۲
تمرین ۱۲۳

فصل پانزدهم
کنترپوان جابه‌جاشونده، کنترپوان دوتایی ۱۲۹
کنترپوان جابه‌جاشونده در اکتاو ۱۲۹
کنترپوان جابه‌جاشونده در فاصله دوازدهم ۱۳۳
کنترپوان جابه‌جاشونده در فاصله دهم ۱۳۵
تمرین ۱۳۷

فصل شانزدهم
کنترپوان سه صدایی با نت‌های سفید و گرد ۱۳۹
آکوردها ۱۴۰
فضا گذاری و تکرار نت‌ها در آکوردها ۱۴۱
کادانس ۱۴۲
انواع کادانس ۱۴۳
کنترپوان سه صدایی یک نت در مقابل یک نت ۱۴۵
دو نت در مقابل یک نت با استفاده از نت‌های سفید و گرد ۱۴۷

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

نت تأخیر ۱۴۸
آکورد $\frac{۶}{۵}$ ۱۵۴
چهارم‌های مطبوع ۱۵۶
توالی آکورد $\frac{۶}{۵}$ با چهارم مطبوع ۱۵۷
تمرین ۱۵۸

فصل هفده
کنترپوان سه صدایی با استفاده از تمام ارزش‌های زمانی ۱۶۵
تمرین ۱۶۸

فصل هجدهم
کانن و کنترپوان معکوس در بافت‌های سه صدایی ۱۷۱
تمرین ۱۷۴

فصل نوزدهم
کنترپوان چهارصدایی ۱۷۵
بافت‌های آشنا ۱۷۸
تمرین ۱۸۰

فصل بیستم
کنترپوان در بافت‌های بیش از چهار صدا ۱۸۵
کنترپوان پنج و شش صدایی ۱۸۵

فصل بیست‌ویکم
کنترپوان در میزان‌های سه‌ضربی ۱۹۱
انواع مترهای سه‌ضربی در قرن شانزدهم ۱۹۱

منابع ۱۹۵

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

فصل اول
ویژگی‌های عمومی

موسیقی مذهبی نیمه دوم قرن شانزدهم آوازی و کرال است. گرچه امروزه این موسیقی با گروه‌های کُر تشکیل‌شده از زنان و مردان اجرا می‌شود، در قرن شانزدهم گروه‌های کری که این موسیقی را اجرا می‌کردند، تنها از مردان و پسران کم‌سن تشکیل شده بودند. مردان بخش‌های باس[1] و تنور[2] و پسران کم‌سن‌تر که هنوز صدای آن‌ها به علت بلوغ تغییر نکرده بود، بخش‌های آلتو[3] و سوپرانو[4] را اجرا می‌کردند. در موسیقی‌های بیش از چهار صدا بخش‌های دیگری را به این ترکیب چهارصدایی اضافه می‌کردند که این بخش‌ها تنور دوم یا سوپرانوی دوم بود. جدول زیر وسعت صوتی هر بخش را نشان می‌دهد:

نمونه۱-۱:
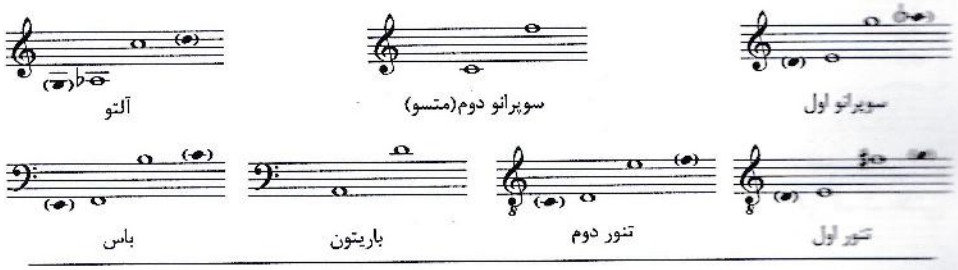
1. Bassus
2. Tenor
3. Altus
4. Cantus, superius

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

مد

سازمان‌دهی مدال و تنال موسیقی نیمه دوم قرن شانزده بر اساس مدهای کلیسایی است؛ اما باید توجه کرد ویژگی‌های مدال این موسیقی تفاوت‌هایی با موسیقی‌های مدال قبل از خود دارد. برای تمایز ویژگی‌های مدهای این دوره از مدهای دوره‌های قبلی در برخی منابع از این مدها با عنوان مدهای پلی‌فونی یاد شده‌است.

ملودی

ملودی‌های نیمه دوم قرن شانزده بسیار متفاوت از ملودی‌های دوره تنال در قرن‌های هفده و هجده هستند. این ملودی‌ها تقارن‌های پریودیک[1] ندارند، دیاتونیک هستند و با اینکه بسیار روان هستند و به‌سادگی خوانده می‌شوند، نوشتن آن‌ها تابع قوانین و بایدها و نبایدهای بسیاری در به‌کارگیری فواصل و ریتم است.

هارمونی

هارمونی نیمه دوم قرن شانزده با تفاوت‌هایی مانند هارمونی تنال بر مبنای تریادهاست. اصلی‌ترین تفاوت هارمونی این دوره با هارمونی دوره تنال، غیرفانکشنال بودن هارمونی موسیقی دوره رنسانس است. در این موسیقی توالی آکوردها آزادانه‌تر شکل می‌گیرند و از کارکردها و توالی‌های دوره تنال به‌غیراز چگونگی تشکیل کادانس خبری نیست. برخلاف موسیقی تنال که هارمونی نیروی پیش‌برنده موسیقی است، در موسیقی مدال ملودی‌ها نیروی اصلی پیش‌برنده موسیقی هستند. در این موسیقی هرگونه تنش ناشی از نت‌های غیر هارمونیک و نامطبوع‌ها با شدت بیشتری کنترل می‌شود و به‌کارگیری آن‌ها شرایط سخت‌تری دارد.

بافت[2]

ویژگی بسیار مهم موسیقی رنسانس بافت کنترپوانتیک و پلی‌فونیک پیچیده آن است بافتی

---

۱. پریود جمله‌ای است که معمولا از دو جملهٔ کوتاه‌تر چهارمیزانی تشکیل شده است که در پایان هر چهار میزان، یک کادانس وجود دارد.

2. Texture

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

که از روی‌هم قرار گرفتن ملودی‌هایی مستقل تشکیل می‌شود. گرچه بافت‌های هموفونیک با ساختار تمام آکوردی هم در قرن شانزدهم میلادی وجود دارد.

نمونه۱-۲:

Palestrina: Laudate Dominum
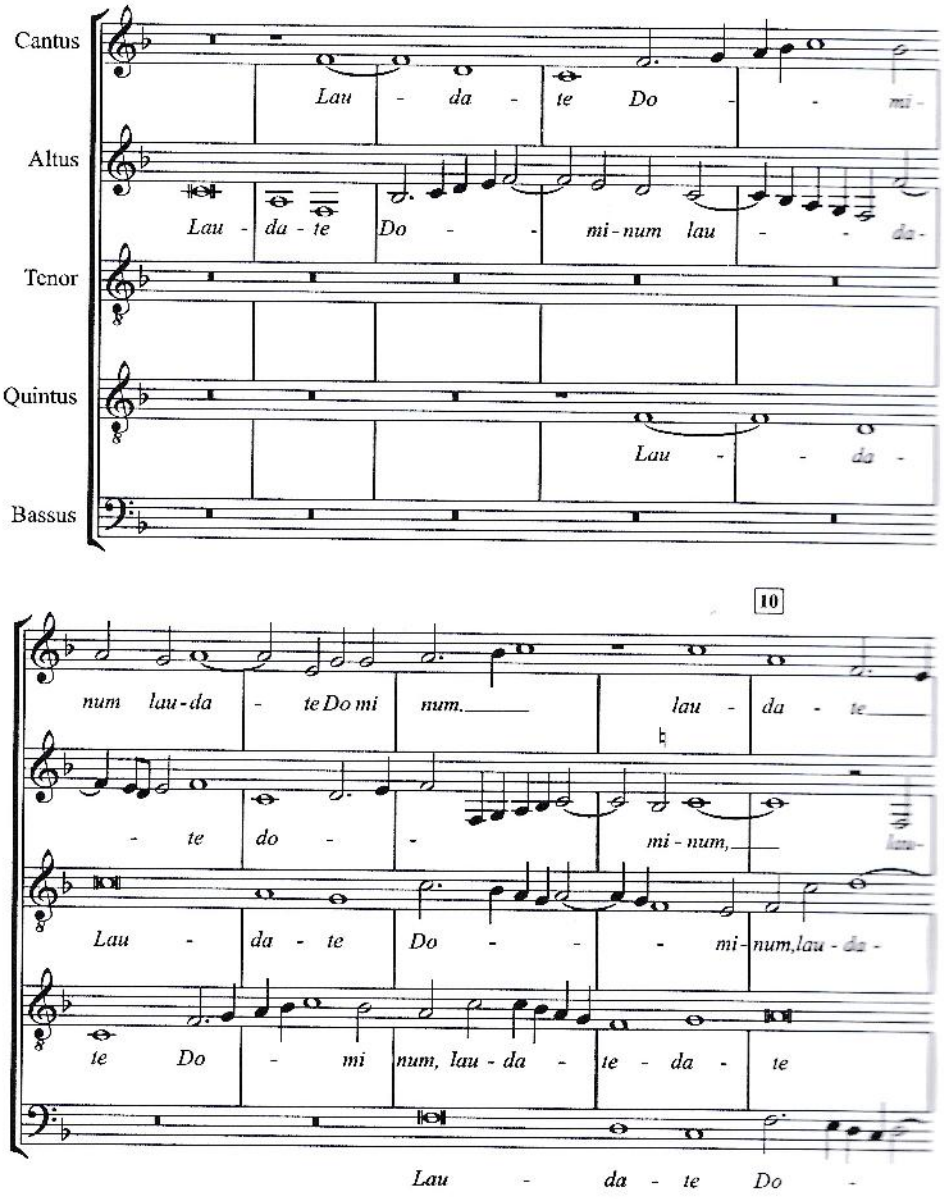
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

نت‌نگاری و ریتم

آهنگسازان قرن شانزدهم برای نگارش موسیقی پلی‌فونی از نت‌نویسی منسورال[1] سفید استفاده کرده‌اند[2]. در این سیستمِ نگارش از خطوط میزان استفاده نمی‌شده است؛ همچنین استفاده از خط اتحاد برای متحدکردن دو نت کناری هم‌نام به یکدیگر نیز مرسوم نبوده است. برای این منظور، از نت نقطه‌دار یا نتی با ارزش زمانی مجموع دو نت متحدشده استفاده می‌کرده‌اند. بنابراین، بعضی از کشش‌ها مانند لِ‌ه‌که بدون خط اتحاد و با نقطه‌دار کردن یک نت قابل بیان نیستند، در پلی‌فونی رنسانس متداول نبوده‌اند. به همین علت متحدکردن نت‌هایی با ارزش زمانی کمتر به بیشتر نیز مانند متحدکردن سفید به گرد در موسیقی رنسانس رایج نبوده‌است[3]. ارزش‌های زمانی نت‌ها و سکوت‌ها به همراه معادل امروزی آن‌ها را می‌توانید در جدول زیر ببینید.

نمونه۱-۳: جدول ارزش‌های زمانی نت‌ها در قرن شانزدهم میلادی
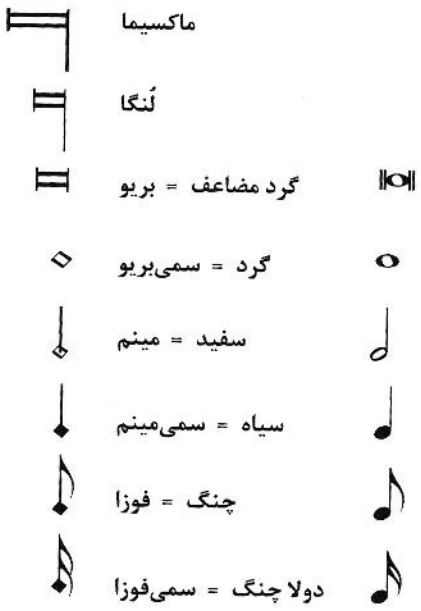
1. White Mensural

۲. برای مطالعه بیشتر درباره تاریخ تحول نت‌نگاری در موسیقی اروپا به کتاب The Notation of Polyphonic Music, 900-1600 اثر Willi Apel مراجعه‌کنید.

۳. بسیاری از بایدها و نبایدهای پلی‌فونی رنسانس در زمینه ریتم و استفاده از خط اتحاد که در فصل‌های آینده با آن روبه‌رو می‌شویم، ناشی از محدودیت‌های نگارشی این دوره است.

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

پلی‌فونی مذهبی اواخر دوره رنسانس بسیار پیچیده و در عین حال بسیار جذاب است. این موسیقی بر خلاف مکاتب گوناگون موسیقی مدرن و معاصر که با همه تفاوت‌هایشان عرصه رهاسازی و تاخت و تاز نامطبوع‌ها و تنش‌ها هستند، به شکل‌های گوناگون نامطبوع‌ها و عوامل تنش‌زا را کنترل می‌کند و سعی در به حداقل رساندن تأثیر آن‌ها دارد. از این رو مطالعه آن برای هر آهنگساز جدی که در پی شناخت عوامل تنش‌زا یا عوامل ایجاد کننده آرامش است بسیار مهم است.

کتاب پیش‌رو حاصل بیش از یک دهه مطالعه کنترپوان مدال از منابع و آثار مختلف است. در واقع کتاب ابتدا یادداشت‌هایی پراکنده بود که طی سال‌های تحصیل و تدریس برای پاسخ به سوالاتم نوشته بودم که طی زمان رفته رفته شکل کتاب را پیدا کرد.

9 786007 454435
نشر هم‌آواز
www.hamaavaz.com